

50 LIFO 15-12-2011

Βιβλιομανία

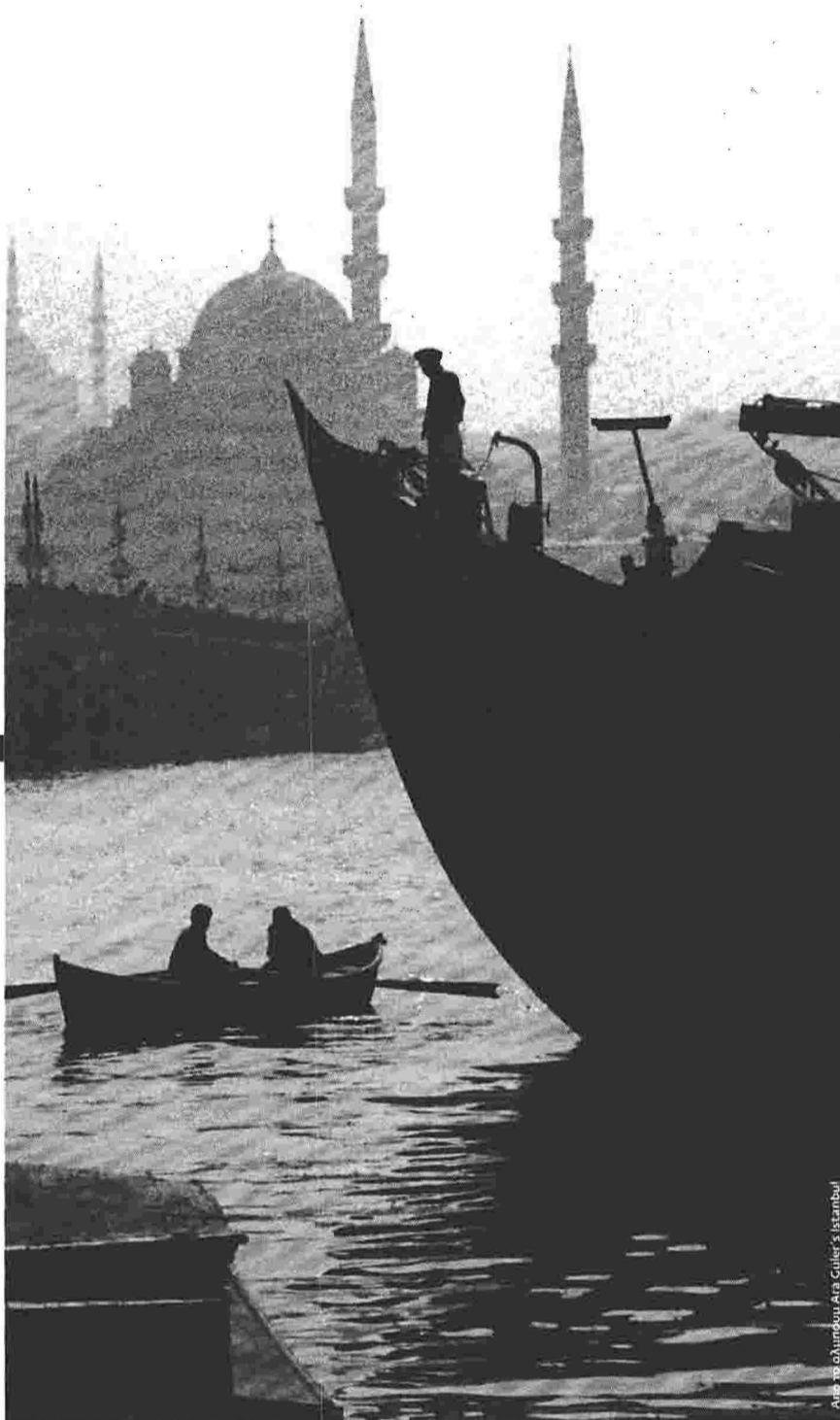
Η ανατομία της Πόλης

Ο Αλέξανδρος Μασσαβέτας αναβιώνει, μέσα απ' τα κοινωνικά «χαλάσματα» της σημερινής Κωνσταντινούπολης, το πολυπολιτισμικό χαρμάνι μιας παλιάς αυτοκρατορίας.

Η ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ πόλη της βυζαντινής αυτοκρατορίας, παρότι παραδόθηκε στον τουρκικό επεκτατισμό, κλείνοντας έτσι μια χιλιετία ακμής και παρακμής, απέμεινε στον ψυχισμό του Νεοέλληνα -που στράφηκε προς τη Δύση- σαν ανεπούλωτη πληγή και σαν φιωμένος θρήνος. Το «πάλι με χρόνια με καιρούς, πάλι δικά μας θα 'ναι» μόνο σαν μνημόσυνο μπορεί ν' ακούγεται. Βασιλεύουσα πόλη του ελλητισμού πια είναι η Αθήνα, με όλα τα γνωστά συμπαρομαρτούντα. Μας κάνει, λοιπόν, εντύπωση πως πολλοί Έλληνες νεαρής ηλικίας στρέφονται προς την Κωνσταντινούπολη, όχι μόνο ως επισκέπτες αλλά ως υποψήφιοι κάτοικοι. Ο Μασσαβέτας -παρακινούμενος από μian ανεξέλεγκτη εσωτερική ώθηση- αποφάσισε να εγκατασταθεί στην Πόλη με την έμμονη λαχτάρα να ζήσει εκεί. «Με το που κατέφθασα γεμάτος ελπίδες τον υγρό και ζεστό εκείνον Ιούλιο, η ακράδαντη πεποίθησή πως είχα κάνει τη σωστή εκλογή καθοδήγησε κάθε μου βήμα. Και δεν με εγκατέλειψε ούτε το πρώτο μεσημέρι της πνιγηρής ζέστης όταν, μόλις με πήρε ο ύπνος σ' ένα άθλιο δωμάτιο, εξερράγη ο ανεμιστήρας ακριβώς απέναντί μου και τα κομμάτια του πετάχτηκαν πάνω μου, ξυπνώντας με βίαια. Δεν υπάρχει γυρισμός, είπα στον εαυτό μου, και πήρα τους δρόμους να βρω καλύτερο δωμάτιο σε κάποιο άλλο, φθηνό ξενοδοχείο».

Παρά τις σπουδές του, ο νεαρός ερευνητής (οκαστός από τη νομική του καριέρα) δεν κάμφθηκε από τα λόγια τόσο των Ελλήνων όσο και των απέναντί: «Μα, τι ήρθες να κάνεις εδώ; Είσαι τρελός ν' αφήσεις μια ευρωπαϊκή χώρα για τα χάλια μας;». Ο ίδιος, φαινομενικά τουλάχιστον, είχε έτοιμη την απάντηση. «Είχα επιφορτίσει τον εαυτό μου με μια αποστολή: να καταγράψω τις μνήμες της πολυεθνικής Κωνσταντινούπολης και τα ίχνη της στον σημερινό ιστό της μονόγλωσσης και πολιτιστικά ομογενοποιημένης Ιστανμπούλ. Περισσότερο είχα στο μυαλό μου την ύστερη οθωμανική μητρόπολη με το ψηφιδωτό εθνών και δογμάτων, την τόσο κοντινή σε μας "κοσμοπόλη" παρά την πρωτεύουσα της Ρωμανίας, αυτοκρατορίας σήμερα τόσο μακρινής...». Έτσι έχουμε έναν επισκέπτη που δεν ξέρει ακόμα αν είναι αποφασισμένος ερευνητής, νοσταλγικός τουρίστας, θύμα του παρελθόντος ή κατάσκοπος του παρόντος.

Και μόνον ο υπότιτλος του βιβλίου (*Πόλη των Απόντων*) υποδηλώνει εμμέσως το φρόνημα του

Από το «Aljumejki Ala Güller» Istanbul

Τόσα χρόνια στην Πόλη, Τούρκος να γυρίσει να με πει «ξένο» κατά πρόσωπο δεν εμφανίστηκε κανείς. Μόνο οι Ρωμιοί μου το θυμίζουν καθημερινά.

συγγραφέα. Έχουμε να κάνουμε μ' ένα περίτεχνο οδοιπορικό για την Πόλη των «άλλων»: Ελλήνων, Αρμενίων, Εβραίων, Λεβαντινών και Ρώσων. Το «Ελλήνων», βέβαια, δεν ευσταθεί, ούτε το Βυζάντιο, το οποίο είναι κατασκευασμα του Βολφ, ο οποίος έγινε ιστορικός «νονός» και δεν αποδέχτηκε τη λέξη Ρωμανία.

Ο αναγνώστης κρατάει στα χέρια του έναν βαρύ τόμο 668 σελίδων, όπου η Ιστανμπούλ ανακλαδίζεται ιστορικά, πληθυσμιακά, γεωγραφικά, οικοδομικά, μειονοτικά, φιλολογικά - τέλος πάντων, επιδεικνύοντας ένα υλικό κι ένα πάθος περιγραφής που δεν μπορεί να μεταδοθεί. Ως εκ τούτου, προτιμήσαμε να περιοριστούμε στα περί σημερινών Ρωμιών -όσων, τέλος πάντων, έχουν απομείνει στην Πόλη-, αφήνοντας τον μέγα όγκο του βιβλίου στη διάθεση του αγοραστή και βέβαια του υποψήφιου αναγνώστη.

Η ΠΡΩΤΗ ΑΠΟΡΙΑ αφορά τους εναπομείναντες κι έχει δυο εκδοχές: πόσοι Έλληνες «μένετε» στην Πόλη ή πόσοι Ρωμιοί «απέμειναν» στην Πόλη. Κατά προσέγγιση, δεν ξεπερνούν τις δυο ή τέσσερις χιλιάδες και είναι, βέβαια, κατά πλειοψηφία ηλικιωμένοι.

Ακόμη και πριν από το '21, η Κωνσταντινούπολη αποτελούσε τόπο προορισμού των υπόδουλων: φυγάδες από την Πελοπόννησο έβρισκαν καταφύγιο στην Πόλη. Εκεί, άλλωστε, κατέφυγαν από την Οδησό οι ιδρυτές της «Φιλικής Εταιρείας». Εκεί πήγαιναν και οι βεκίληδες του Μοριά που είχαν αγαθές σχέσεις με την οθωμανική εξουσία. Οι Τούρκοι, ως γνωστόν, δεν είχαν μυστική Αστυνομία, σε αντίθεση με τους Αυστριακούς, για παράδειγμα, που συνέλαβαν τον Ρήγα επειδή είχε λάβει μερικά επικίνδυνα βιβλία διά του ταχυδρομείου (και έψα-

Από τον Κωστή Παπαγιώργη

χαν ακόμη και στον καλάθο των αχρήστων του Καποδίστρια την εποχή του Συνεδρίου της Βιέννης). Άλλωστε και ο Παπαφλέσσας, που ζούσε στην Πόλη βίον ασελή, απέφυγε τη σύλληψη επειδή παρενέβη το Πατριαρχείο, όπως γράφει ο εκ Πατρατζικίου Αινιάν.

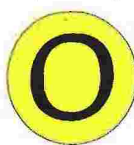
Στις αρχές του εικοστού αιώνα η Ομογένεια αριθμούσε 300.000, όταν χριστιανοί κι Εβραίοι έφθαναν περίπου στο 40% του πληθυσμού. «Σήμερα οι Ρωμιοί είναι πανταχού παρόντες διά της απουσίας τους. Στο αστικό τοπίο θα βρεις άθικτα χιλιάδες ρωμαίικα σπίτια και απαρτεμάν, ελληνικά σχολεία, ελληνικές εκκλησίες, ελληνικές επιγραφές. Οι άνθρωποι είναι που λείπουν». Όσο για τις ονομασίες, κρατούν κι αυτές τον ιστορικό τους χαρακτήρα. Είναι λάθος, μπορεί και υποτίμηση, ν' αποκαλέσεις κάποιον μόνιμο κάτοικο της Πόλης «Έλληνα» και όχι Ρωμιό. Όταν κάποια Πολίτισσα γιαγιά λέει ότι «ο πατέρας μου ήταν Έλληνας» εννοεί ότι είχε ελληνικό διαβατήριο, ενώ η φράση «μείσκανε εδώ πολλοί Έλληνες» αναφέρεται στους ομογενείς Έλληνες πολίτες. Από την άλλη, οι ηλικιωμένοι Ρωμιοί αναφέρονται στους Τούρκους ως «οι Οθωμανοί». Έτσι, έχουμε τους Έλληνες να καταφθάνουν από την Ελλάδα και τους Ρωμιούς να ζουν στην απέναντι ακτή από την εποχή του Βυζαντίου. Κρατούν τάχα από τα χρυσά χρόνια της Ρωμανίας; «Οι Έλληνες και Λατίνοι της Επταλόφου είτε σφαγιάστηκαν είτε πουλήθηκαν δούλοι είτε δραπετεύσαν στις ιταλικές κτήσεις. Ελάχιστοι ήταν εκείνοι που επέστρεψαν μετά την πρόσκληση του Πορθητή». Άραγε, δεν είναι ευνόητο, αιώνες μετά την Άλωση, η αίσθηση του αφανισμού να βαραίνει ασφυκτικά και πένθημα την κοινότητα;

Τι τα θες; Με τους Ρωμιούς, κάθε μέρα είναι Μεγάλη Παρασκευή. Ο Μασσαβέτας δυσανασχετεί, βλέποντας τους Ομογενείς να πνίγονται στην κακομοιριά και την γκετοποιήση. Οι εναπομείναντες, ουσιαστικά μια χούφτα άνθρωποι, ζουν πνιγμένοι σε ραδιουργίες και αντιδικίες (κληρονομιά βυζαντινή κι αυτή, πέρα από τη συντριπτική παρακμή), αναλώνονται σε ενδοκοινοτικές έριδες, όντας συνάμα εχθρικοί απέναντι στους άλλους, όποιοι κι αν είναι αυτοί. Τα μεγαλεία του παρελθόντος, όταν συντριβείς, εν τέλει σε κάνουν μισάνθρωπο.

Η εναπομείνασα Ρωμιούσση δεν μπορεί να θεωρηθεί αντιπροσωπευ-

τική των Πολιτών. Οι καλύτερες οικογένειες έφυγαν το '23. Εμείς είμαστε μια γενιά παρακμής», λέει ο Ακύλας Μήλλας. Ο τελευταίος μεγάλος Σταυροδρομίτης είναι σήμερα εβδομήντα ετών. Ο επίσης εβδομηντάχρονος Μιχάλης Βασιλειάδης, αρχισυντάκτης της «Απογευματινής», μιας εκ των δύο ημερήσιων οικογενειακών εφημερίδων που επιβιώνουν, αποδίδει τον εκφυλισμό στην έλλειψη ελπίδας. «Ο μικροαστισμός και η μιζέρια των Ρωμιών οφείλονται σε μια σειρά αλύπητων χτυπημάτων».

Οταν διατυπώνεται η ερώτηση «γιατί φύγατε;», ήτοι «γιατί έφυγαν οι Ρωμιόι», ο Μασσαβέτας παραθέτει λεπτομέρειες ενός άγριου διωγμού. «Από τη στιγμή που έφτασαν οι χωρικοί της Ανατολίας, άρχισαν οι προστριβές. Αυτοί οι χωριάτες δεν είχαν ξαναδεί χριστιανούς (είχαν "εκκαθαριστεί" την εποχή των παπουδών τους) και οι τρόποι τους ήταν παντελώς διαφορετικοί. Κυρίως οι νεαρές κοπέλες της Ομογένειας έπεφταν συχνά θύματα παρενοχλήσεων, κάτι που προκάλεσε πανικό: όλες οι μειονότητες έβλεπαν με τρόμο και απέχθεια την αφομοίωση και την πιθανότητα του γάμου μιας κόρης με Μουσουλμάνο ως υπερτάτη ατίμωση (καθώς τα παιδιά, μέχρι πρότινος, έπαιρναν υποχρεωτικά το θρησκευμα του πατέρα). Οι μεικτοί γάμοι αποτελούσαν ντροπή και γίνονταν αίτιο εξοστρακισμού από τη ρωμαϊκή κοινότητα...». Δυστυχώς, τα τουρκικά έγιναν πρώτη γλώσσα και πολλά από τα νέα Ρωμιόπουλα μόνο συλλαβίζουν τα ελληνικά. Ακόμα και στα ελληνορθόδοξα κοιμητήρια βρίσκεις επιγραφές στην τουρκική γλώσσα.

Λειτουργούν, βέβαια, ομογενειακά σχολεία όπου, ενώ στα οθωμανικά χρόνια απολάμβαναν απόλυτη ελευθερία ως αυτοδιοικούμενα, σήμερα η τουρκική είναι πρώτη γλώσσα. Μέχρι την αλλαγή του καθεστώτος το 1923, ελάχιστοι Πολίτες μιλούσαν τουρκικά (δικηγόροι, εργαζόμενοι στην κρατική γραφειοκρατία, έμποροι και Καραμανλήδες). «Κανείς μας δεν ήξερε τουρκικά, πέρα από λίγες λέξεις για τρεχούμενες συναλλαγές». Πάντως, το μέγα πρόβλημα που μαστίζει τα κοινοτικά σχολεία είναι -τι άλλο;- η έλλειψη μαθητών. Ελάχιστα παιδιά ανήκουν σε ελληνόφωνες οικογένειες, η πλειονότητα των μαθητών προέρχεται από αραβόφωνές οικογένειες από την Αντι-

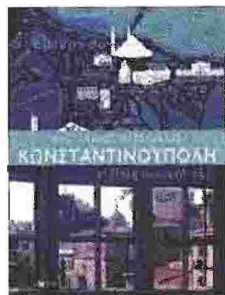
όχεια. Για τους αραβόφωνους ελληνορθόδοξους επιβάλλεται ειδική μνεία, διότι αυτοί αποτελούν, θα λέγαμε, το μέλλον της μειονότητας. Οι Αντιοχείς είναι οι μόνοι ορθόδο-

ξοί της Μικράς Ασίας που γλίτωσαν από την ανταλλαγή των πληθυσμών, διότι η περιοχή προσαρτήθηκε στην Τουρκία το 1938 από την εκεί γαλλική διοίκηση (κανονικά, έπρεπε να παραχωρηθεί στη Συρία όπου ανήκε ιστορικά, ενώ Χριστιανοί και Μουσουλμάνοι ήταν κατά πλειονότητα αραβόφωνοι). Οι αραβόφωνοι ορθόδοξοι μετανάστευσαν στην Πόλη κατά τη δεκαετία του '70, όταν οι Ρωμιόι γηγενείς αναχώρησαν μαζικά. Η άφιξή τους αποτέλεσε τονωτική ένεση στη φθίνουσα Ομογένεια.

Όσο για τον τρόπο που υποδέχτηκε τους Αντιοχείς ο Ελληνισμός της Πόλης, ήταν κακός και ψυχρός. «Εμείς» και «αυτοί», «τα παιδιά μας» και τα «παιδιά τους». Φαίνεται πως η πολιτική περηφάνεια και το αυτοκρατορικό παρελθόν της μειονότητας προτιμά το μαράζι και την εξαφάνιση από τη συγγένεια με κατώτερες γενιές, και μάλιστα αραβόφωνες. Αντί να χαίρονται που τα άδεια θρανία τους βρήκαν νέους μαθητές, παραπονούνται ότι «τα παιδιά τους γέμισαν τα σχολεία μας»!

Χαρακτηριστική είναι η ομολογία προς τον συγγραφέα ενός Ελλαδίτη που μένει στην Πόλη μια οκταετία: «Τόσα χρόνια στην Πόλη, Τούρκος να γυρίσει να με πει "ξένο" κατά πρόσωπο δεν εμφανίστηκε κανείς. Μόνο οι Ρωμιόι μου το θυμίζουν καθημερινά».

.....
ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΜΑΣΣΑΒΕΤΑ είναι γραμμένο με ενθουσιασμό, με ανοιχτή καρδιά, περιγράφει την Ίδλη σάμπως να πρόκειται για μια συγγενή του που ανακάλυψε σε ξένο τόπο και τσακίζεται να τη φροντίσει. Προσπαθήσαμε να μεταδώσουμε μια μικρή αίσθηση του όλου εγχειρήματος, που μπορεί να τάσσεται υπό το έμβλημα της «απουσίας» των πάλαι ποτέ Ρωμιών, αλλά δεν βουλιάζει στο γνωστό πένθος της αεπέραστης απώλειας.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΑΣΣΑΒΕΤΑΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ,

Η ΠΟΛΗ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝΤΩΝ

Σελ.: 668, τιμή: 22,50, Εκδόσεις Πατάκη